

Privatnost nije pornografija

Dijeljenje intimnih slika bez pristanka u Bosni i Hercegovini: Zašto je terminologija bitna u kontekstu rodno zasnovanog *cyber* nasilja

Autorice: Aida Mahmutović i Aida Trepanić

Balkanska istraživačka mreža Bosne i Hercegovine (BIRN BiH), Detektor

Privatnost nije pornografija

Dijeljenje intimnih slika bez pristanka u Bosni i Hercegovini: Zašto je terminologija bitna u kontekstu rodno zasnovanog *cyber* nasilja

Autorice: Aida Mahmutović i Aida Trepanić

Balkanska istraživačka mreža Bosne i Hercegovine (BIRN BiH), Detektor

Naslov: Privatnost nije pornografija. Dijeljenje intimnih slika bez pristanka u Bosni i Hercegovini: Zašto je terminologija bitna u kontekstu rodno zasnovanog *cyber* nasilja

Autorice: Aida Mahmutović i Aida Trepanić

Urednik: Semir Mujkić

Zamjenica urednika: Džana Brkanić

Prevod: Ajla Karić

Lektorica: Nadira Korić

Dizajn: Filip Andronik

Ilustracija: Admir Delić

Izdavač: BIRN BiH / detektor.ba

Za izdavača: Denis Džidić

ZAHVALNICA

Franziski Klopfer za velikodušno pružanje podrške, informacija i smjernica.
Laylo Merali za podršku u procesu razvijanjem fleksibilnog i pametnog istraživačkog pristupa.
hvale vale za pružanje dubinske ekspertize u toku ovog jednogodišnjeg istraživanja.

Konačno, ova publikacija je nastala zahvaljujući naporima cijelog DCAF programskog tima za *cyber* sigurnost za Evropu i Centralnu Aziju.

Inicijativa DCAF-a – Ženevskog centra za upravljanje sigurnosnim sektorom, u kontekstu projekta „Dobro upravljanje u *cyber* bezbjednosti na Zapadnom Balkanu“, podržana od strane Vlade Ujedinjenog Kraljevstva.

Izneseni stavovi su stavovi samo autorica i ne odražavaju nužno stavove DCAF-a. DCAF podstiče upotrebu, prevodenje i širenje ove publikacije. Međutim, molimo vas da citirate materijal i da ne mijenjate sadržaj.

Sadržaj

Uvod	5
Terminologija je bitna	7
Prepoznavanje zlostavljanja na internetu i definiranje problema.....	8
Slučaj E: Od dijeljenja intimnih slika bez pristanka do kampanje progona ..	12
Psihološki efekti dijeljenja intimnih slika bez pristanka	15
Pregled međunarodnog i domaćeg pravnog okvira	18
Pravo na seksualnost	18
Pravo na privatnost	18
Pravo na slobodno izražavanje	19
Domaći pravni okvir	20
Uloga platformi društvenih medija	24
Odgovor Mete na zlostavljanje E	25
Podizanje svijesti o dijeljenju intimnih slika bez pristanka u BiH	28
Preporuke	29
Bibliografija	30

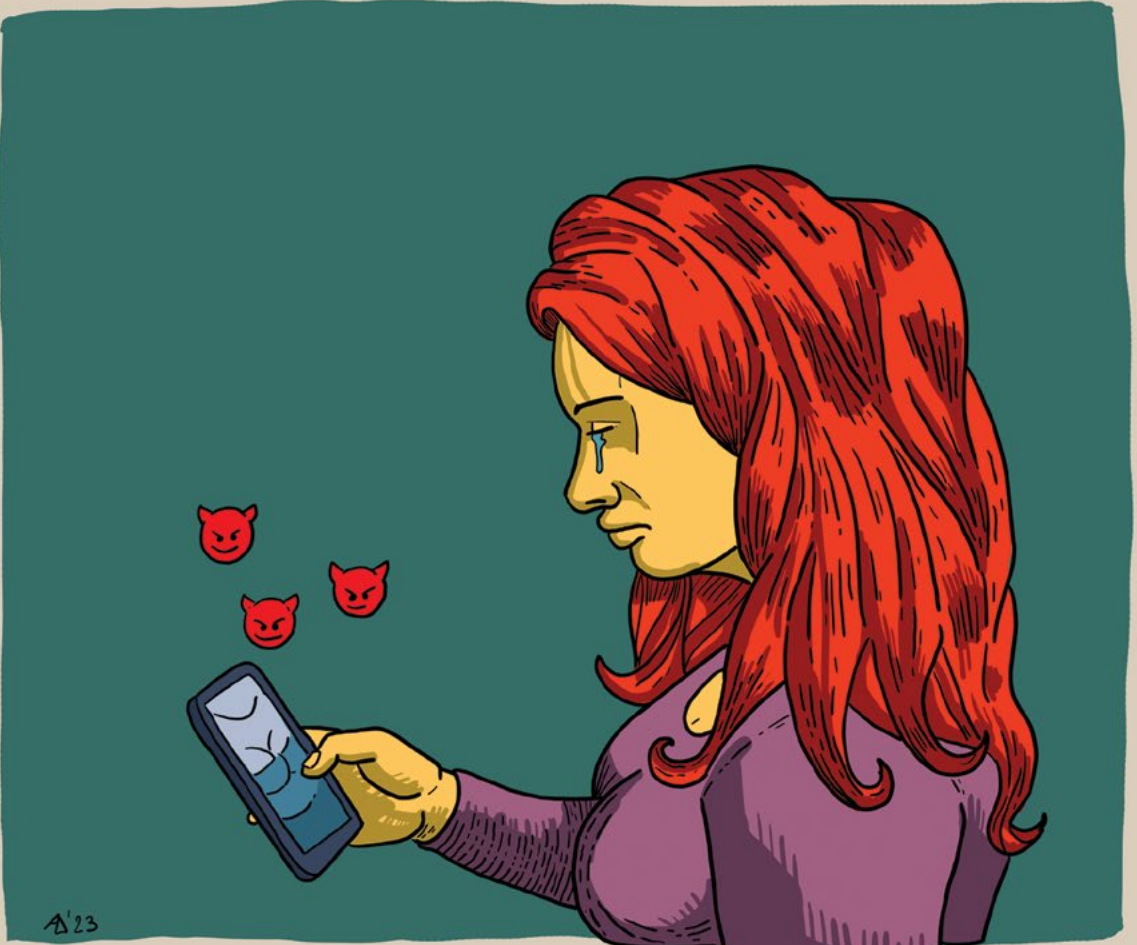
Uvod

Naši fizički i *online* životi danas su spojeni više nego ikada prije. U gotovo svakom pogledu, stvarno i digitalno se isprepliću. Stoga, rodno zasnovano nasilje i njegovi uticaji međusobno prelaze granice između fizičkih i digitalnih prostora. Ovo je stvorilo nove mogućnosti za počinitelje, jer dok digitalni prostori i alati nude mnoge prednosti, istovremeno predstavljaju nova sredstva kojima se mogu kršiti ljudska prava žrtava, posebno žena, djevojaka, pripadnika LGBTIQ zajednice i drugih manjina. Kako važnost informacijskih i komunikacijskih tehnologija i interneta raste, novi digitalno unaprijeđeni oblik rodno zasnovanog zlostavljanja cvjeta. U nekim slučajevima, ovo zlostavljanje uključuje dijeljenje privatnih fotografija ili videozapisa bez saglasnosti.

Žrtve dijeljenja intimnih slika bez pristanka (DISBP) često su zbog rupa u sistemu iznevjerene od institucija vlasti; čak i kada taj sistem radi na sve načine na koje bi i trebalo, ovo nasilje ponekad opstaje u *online* prostoru. Ova analiza istražuje rodno zasnovano nasilje (RZN) na internetu u Bosni i Hercegovini (BiH) s fokusom na dijeljenje intimnih slika bez pristanka. Obraduje obmanjujuću terminologiju (kao što je “pornografija iz osvete”) koja se obično koristi za opisivanje ovog vida zlostavljanja na mreži, i govori o različitim vrstama rodno zasnovanog nasilja koje se može vidjeti na internetu, te kako se ona ukrštaju s različitim pravima. Također daje pregled međunarodnog i državnog pravnog okvira i načina na koje se kompanije društvenih medija pokušavaju pozabaviti ovim rastućim problemom.

Ova analiza podržava akciju na lokalnom nivou kako bi se spriječila i ublažila uznemirujuća *online* kršenja prava građana BiH, a koristi studiju slučaja mlade žene koja je bila žrtva dijeljenja intimnih slika bez pristanka kako bi stavila fokus na ovo ozbiljno pitanje. Namijenjena je službenicima u državnim institucijama (policiji, tužiocima, sudijama, uposlenicima skloništa za žrtve nasilja), privatnom sektoru, organizacijama civilnog društva, medijima i međuvladinim organizacijama. Ali također je namijenjena i široj javnosti, posebno ljudima koji konzumiraju ili dijele slike bez pristanka u *online* prostoru, bez da razumiju fizičku i emocionalnu štetu koju ovo nanosi žrtvama.

Izazovi rješavanja rodno zasnovanog nasilja na internetu zasigurno nisu jedinstveni za BiH, budući da su globalni fenomeni. Štaviše, svaki od ovih fenomena je prilično složen i slojevit: internet, izgrađen od fizičkih, informacionih, mrežnih, transportnih, prezentacijskih i aplikativnih slojeva; i rodno zasnovano nasilje, mehanizam kontrole koji koristi fizičke, seksualne, psihološke i ekonomske slojeve zlostavljanja. Svi ovi slojevi predstavljaju slabe tačke koje počinioci nastoje iskoristiti u svakom društvu kojem nedostaju sistematski odgovori i institucionalni fokus na suočavanje sa ovim novonastalim problemima, a u BiH se zbog toga previše često javlja rodno zasnovano nasilje, kao što je to dijeljenje intimnih snimaka bez pristanka.

Terminologija je bitna

Većina stručnjaka za ljudska prava se slaže da su dijelovi terminologije koja se koristi za diskusiju o nedozvoljenom dijeljenju intimnih snimaka netačni i obmanjujući, posebno široko rasprostranjena upotreba termina “pornografija iz osvete” i u javnosti i u medijima. Ovaj izraz osuđuje žrtve od samog početka, implicirajući da su učinile nešto čim se opravdava “osveta”, a također maskira nedjela počinitelja predstavljanjem privatnih slika kao “pornografskih” – što je riječ koja je široko stigmatizirana. Dijeljenje snimaka bez pristanka predstavlja povredu povjerenja i narušavanje privatnosti, a kako je autorica Nyamishana Prudence rekla, “apsurdno je da su zakoni u širem smislu klasificirali ženska tijela kao pornografiju”.¹ Ustvari, rani primjer onoga što bi mnogi ljudi danas nazvali “pornografijom iz osvete” dogodio se izvan Interneta, 1953. godine, kada je slika gole Marilyn Monroe objavljena u prvom izdanju časopisa *Playboy*.² Nikada nije direktno pozirala za magazin, a fotografija koju je *Playboy* koristio snimljena je godinama ranije, na početku njene karijere, što je izazvalo ozbiljna pitanja o pristanku. Iako je očigledno potpisala dozvolu za izdavanje slika, navodno ga je potpisala kao “Mona Monroe”, objašnjavajući kasnije: “Možda sam htjela da se zaštitim... Nisam željela da se moje ime pojavi na tom izdanju.”³

Slično tome, 1980. godine, kada je časopis *Hustler* počeo objavljivati slike golih “neprofesionalnih ženskih ‘modela’” – koje su slali čitatelji, često dijeleći informacije kao što su hobiji tih modela, njihove seksualne fantazije, a povremeno i njihovo ime – ispostavilo se da neke od žena predstavljenih u časopisu nisu poslale te svoje fotografije. Tužile su *Hustler* zbog objavljivanja ovih fotografija i ličnih podataka bez njihovog pristanka, navodeći kršenje privatnosti, i pobijedile.⁴ Međutim, u možda najpoznatijem slučaju objavljivanja seksualno eksplicitnog sadržaja koji je podijeljen bez pristanka, fotografije videozapisa Pamele Anderson i Tommyja Leeja objavio je magazin *Penthouse* 1996. godine; a kada ga je par tužio s obrazloženjem da se radi o narušavanju privatnosti, njihov slučaj je odbacio sudija koji je presudio da su ranija “curenja” slika značila da više nisu privatne i da je slava para učinila njihovo objavljivanje vrijednim da se pojave u vijestima.⁵

Video u središtu slučaja koji uključuje Anderson i Leeja ukraden je iz sefa u njihovom domu, ali s napretkom tehnologije, većina nas sada čuva privatne i lične slike u digitalnim

1 Nyamishana Prudence, “Non-consensual dissemination of intimate images and unfair laws: Ugandan women caught in between”, *Feminist Talk* (blog), GenderIT, 29 July 2019, <https://www.genderit.org/feminist-talk/non-consensual-dissemination-intimate-images-and-unfair-laws-ugandan-women-caught>.

2 Elahe Izadi, “Marilyn Monroe helped launch Hugh Hefner’s career. But they never even met.” *The Washington Post*, 28 September 2017, <https://www.washingtonpost.com/news/arts-and-entertainment/wp/2017/09/28/marilyn-monroe-helped-launch-hugh-hefners-career-but-they-never-even-met/>.

3 Brad Witter, “Marilyn Monroe Didn’t Actually Pose for the First Issue of ‘Playboy’”, *Biography.com*, 8 September 2020, <https://www.biography.com/actors/marilyn-monroe-playboy-first-issue-didnt-pose>.

4 United States Court of Appeals (5th Circuit), *Wood v. Hustler Magazine Inc.*, No. 83-2280 (23 July 1984), 736 F.2d 1084. See: <https://www.leagle.com/decision/19841820736f2d108411634.xml>

5 Matt Brennan, “Timeline: Pamela Anderson and Tommy Lee’s sex tape saga, as it happened”, *Los Angeles Times*, 2 February 2022, <https://www.latimes.com/entertainment-arts/tv/story/2022-02-02/timeline-pamela-anderson-tommy-lee-sex-tape-marriage-divorce-hulu>.

prostorima. Ovaj privatni sadržaj postoji ne samo na našem telefonu ili kameri već može biti dostupan i mnogim aplikacijama, ili ga možemo podijeliti na društvenim mrežama ili na "cloudu", a to nam može otežati zadržavanje kontrole nad sadržajem. Posljedice ovoga mogu biti tragične, kao što je bio slučaj u Brazilu 2013. godine, kada je pažnja većeg dijela svijeta bila usmjerena na dijeljenje intimnih snimaka bez pristanka nakon što su dvije tinejdžerke oduzele sebi život samo sedam dana nakon što su bile na meti počinilaca koji su dijelili njihove intimne slike i videozapise putem *WhatsApp* grupa.⁶

Smrt ovih djevojaka dogodila se mjesecima prije nego što je brazilski Kongres trebao raspravljati o okviru za građanska prava na internetu (BICRF) u toj zemlji, poznatom kao građanski zakon o internetu (Marco Civil da Internet), koji regulira korištenje interneta u Brazilu izlažući principe, garancije, prava i obaveze korisnika.

Nacrt zakona, koji su zajedno razvili brazilaska vlada i civilno društvo, uključuje posebnu odredbu koja je dodata kako bi se definisala odgovornost za slučajeve nedozvoljenog dijeljenja intimnih sadržaja. Član 21. propisuje da se pružatelji internetskih aplikacija mogu smatrati odgovornim za "kršenje privatnosti koje proizilazi iz razotkrivanja slika, videozapisa i drugih materijala koji sadrže golotinju ili seksualne aktivnosti privatne prirode, bez odobrenja sudionika".⁷ Ova terminologija bi mogla biti model za izmjene ili dopune zakona u BiH.

Prepoznavanje zlostavljanja na internetu i definiranje problema

Priroda intimnosti razlikuje se u fizičkom i digitalnom prostoru, ali bez obzira da li osoba uživa u toj intimnosti u stvarnom svijetu ili na internetu, ona ima pravo na privatnost i slobodno izražavanje. Ipak, u kontekstu strukturalne diskriminacije, nejednakosti i patrijarhata, žene i LGBTIQ osobe su posebno ranjive na *cyber* uhođenje, seksualno uznemiravanje na mrežama i dijeljenje intimnih snimaka bez pristanka. A budući da se rodno zasnovano nasilje na internetu događa u digitalnoj sferi putem digitalnih sredstava, samim tim geografsku lokaciju čini nebitnom, jer počinioци mogu pristupiti i ciljati žrtvu s bilo kojeg mjesta. To također predstavlja poteškoću za žrtve da izbjegnu ovo zlostavljanje, osim ako se ne mogu u potpunosti isključiti s internetskih mreža, što je sve teže jer naši životi postaju svakodnevno ovisniji o internetu. Stoga je jako važno da šira javnost bude svjesna *online* rodno zasnovanog nasilja i da pravosudni sistemi imaju kapacitet da se bave njime. Trenutno su usluge kao što su sigurne kuće i besplatna pravna ili psihološka podrška često nedostupne žrtvama rodno zasnovanog nasilja na mrežama, uključujući i osobe čije se intimne slike dijele bez pristanka, što ih može natjerati da se same suočavaju s vrlo javnim oblikom zlostavljanja, jer se umnožava na naizgled beskonačnim internet platformama.

6 Natália Neris, Juliana Pacetta Ruiz, and Mariana Giorgetti Valente, *Fighting the Dissemination of Non-Consensual Intimate Images: A comparative analysis* (InternetLab, 2018). Available at: http://www.internetlab.org.br/wp-content/uploads/2018/11/Fighting_the_Dissemination_of_Non.pdf. Also see: Ana Luiza Araujo, "How do countries fight the non-consensual dissemination of intimate images?" InternetLab, 25 May 2018, <https://internetlab.org.br/en/news/how-do-countries-fight-the-non-consensual-dissemination-of-intimate-images/>.

7 Government of Brazil, Marco Civil Law of the Internet, Law No. 12.965, 23 April 2014. Available in English at: <https://www.cgi.br/pagina/marco-civil-law-of-the-internet-in-brazil/180>.

Prepoznavanje i rješavanje dijeljenja intimnih snimaka bez pristanka, te *online* rodno zasnovanog nasilja općenito, u BiH je komplicirano zbog činjenice da duboko ukorijenjeni patrijarhat još uvijek postavlja ton javnog diskursa, posebno političkog. U proljeće 2023. godine, naprimjer, i predsjednik Republike Srpske Milorad Dodik i gradonačelnik Banje Luke Draško Stanivuković javno su isticali svoju podršku “tradicionalnim porodičnim vrijednostima”, tvrdeći da je uloga žene da bude majka, i diskriminirali pripradnike LGBTIQ zajednice nakon što je policija zabranila događaj koji su organizovali LGBTIQ aktivisti.⁸ Nakon toga, ovi aktivisti su fizički napadnuti, čime je pokazan stvarni uticaj javnih istupa, koji prati dugu historiju sličnog huškačkog govora lokalnih lidera u BiH, ne samo na osnovu etničke pripadnosti već i na osnovu spola.⁹

Uz to, BiH je potpisnica Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije nad ženama, koja obavezuje vlasti da se bave i eliminišu diskriminaciju u svim njenim oblicima, pa i kroz “pravnu zaštitu prava žena na ravnopravnoj osnovi s muškarcima” i nastojanja da se “modificiraju društveni i kulturni obrasci ponašanja muškaraca i žena, u cilju postizanja eliminacije predrasuda i običaja i svih drugih praksi koje se temelje na ideji inferiornosti i superiornosti bilo kojeg od spolova ili o stereotipnim ulogama muškaraca i žena”.¹⁰ Štaviše, Deklaracija UN-a o uklanjanju nasilja nad ženama definiše nasilje nad ženama kao “svaki čin rodno zasnovanog nasilja koji dovodi, ili je vjerovatno da će dovesti do toga da se nanese fizička, seksualna ili psihička povreda ili patnja ženama, uključujući prijetnje takvim radnjama, prisilu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo da se dešavaju u javnom ili privatnom životu”.¹¹ Sve više tehnološki posredovano nasilje nad ženama (putem telefona, interneta ili društvenih medija) postaje redovno iskustvo za žene i LGBTIQ osobe, a za neke je rutinski aspekt njihove uključenosti na internetu.¹²

Problem terminologije predstavlja jednu od najvećih poteškoća za reguliranje dijeljenja intimnih slika bez pristanka i drugih zlostavljanja na internetu, jer ne postoji jedinstveni univerzalni termin koji se koristi za opis ovih kršenja, što je zakompliciralo formuliranje zakona. I kao što je Sophie Maddocks primijetila, “mediji prihvataju one najzanimljivije izraze, a oni ulaze i u svakodnevni govor”. Ona tvrdi da se termin “pornografija iz osвете” tako pojavio, uprkos činjenici da “ne uspijeva da prenese obim i ozbiljnost ove štete” te da je “izraz koji okrivljuje žrtve i rizikuje pogrešno usmjeravanje vladine politike i dezinformiranje javnosti”¹³. U njenom istraživanju, nijedna jurisdikcija koju je proučavala

8 Ovi aktivisti su podnijeli krivičnu prijavu protiv Dodika i Stanivukovića zbog podsticanja na nasilje. Vidi: “Iz Bh. povorke ponosa podnose krivične prijave protiv Dodika i Stanivukovića”, N1, 20. mart 2023., <https://n1info.ba/vijesti/iz-bh-povorke-ponosa-podnose-krivicne-prijave-protiv-dodika-i-stanivukovica/>; i “BH novinari: Dodik, Stanivuković i policija snose odgovornost za nasilje”, N1, 19. mart 2023., <https://n1info.ba/vijesti/bh-novinari-dodik-stanivukovic-i-policija-snose-odgovornost-za-nasilje/>.

9 Naprimjer, vidi: “Eight injured as Sarajevo Queer Festival attacked”, Amnesty International, 26. septembar 2008., <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2008/09/eight-injured-sarajevo-queer-festival-attacked-20080926/>; i Lamija Grebo, “Vjerski politički pokret najavio proteste na dan Bh. povorke”, Detektor, 9. august 2021., <https://detektor.ba/2021/08/09/vjerski-politicki-pokret-najavio-proteste-na-dan-bh-povorke-ponosa-u-sarajevu/>.

10 United Nations General Assembly, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, resolution 34/180, 18 December 1979. Articles 2 and 5.

11 United Nations General Assembly, Declaration on the Elimination of Violence against Women, resolution 48/104, 0 20 December 1993, Article 1.

12 Vidi: Namita Malhotra, “Good Questions on Technology-Related Violence”, Association for Progressive Communications, 2014.

13 Sophie Maddocks, “From Non-consensual Pornography to Image-based Sexual Abuse: Charting the Course of a Problem with Many Names”, *Australian Feminist Studies* 33, no. 97 (2018), 345.

nije se u potpunosti pozabavila “pravim razmjerom rodno zasnovanog nasilja” niti je u potpunosti priznala “mrežnu prirodu ovog nasilja”. Aktivistkinja koju je intervjuisala napomenula je da “ljudi znaju šta je pljačka banke ili ubistvo, ‘ali za zločine nad ženama, ovi termini su im konceptualno nejasni’”.¹⁴

Prepoznajući to, organizacije poput Asocijacije za progresivne komunikacije zagovarale su upotrebu termina koji ovdje koristimo – dijeljenje intimnih slika bez pristanka – i pokušale su podići svijest o tome da “izraz ‘pornografija iz osвете’ previše pojednostavljuje kompleksni niz šteta”. Po definiciji, privatni materijal nije pornografija, jer nije namijenjen za javnu potrošnju, a miješanje ova dva koncepta “pretvara žrtve u porno glumce koji naizgled pristaju na ovo”. Ali dijeljenje intimnih slika bez pristanka bi također trebalo odvojiti od pojma osвете, koji sugerira da su žrtve počinile “izvornu štetu” i poigrava se društvenim normama koje omogućavaju okrivljavanje žrtava i “razotkrivanje” žena.¹⁵

Pornografija je prikaz seksualnog ponašanja u knjigama, na slikama, statuama, filmovima i drugim medijima koji ima za cilj da izazove seksualno uzbuđenje kod masovne publike. Riječ “pornografija” izvedena je iz grčkog *porni* (“prostitutka”) i *graphein* (“pisati”), a prvobitno je definirana kao svako umjetničko ili književno djelo koje prikazuje život prostitutki.

Privatni vizuelni materijal je upravo to – privatni. Nije namijenjen masovnoj potrošnji i izazivanju seksualnog uzbuđenja kod šire publike. Čak i kada se dijeli s drugom osobom, ne postoji implicirana dozvola niti pristanak da se privatni materijal može dalje distribuirati, na bilo koji način. A ako se privatni materijal dobije bez znanja ili dozvole vlasnika, to predstavlja kršenje privatnosti te osobe.

Niko ne smije fotografirati ili snimati videozapisom seksualno eksplicitni privatni sadržaj druge osobe bez njenog znanja i dozvole (pristanka).

Kreiranje, širenje, dijeljenje, komentiranje, pa čak i lajkanje takvog sadržaja pretvara štetni čin u oblik netražene zabave.

Ne postoji opravdanje za dijeljenje intimnih slika bez pristanka ili za krađu seksualno eksplicitnog privatnog sadržaja, bez obzira na odnos počinitelja i žrtve.

Osveta podrazumijeva nanošenje povrede nekome kao kazne za štetu koju je prvi počinio. Ipak, povrijeđeni osjećaji zbog raskida, ljubomora, strah, anksioznost, osjećaj seksualne neadekvatnosti i osjećaj privlačnosti ne nastaju nužno kao odgovor na “prvobitnu štetu”, već često kao odgovor na preovlađujuće društvene norme koje vezuju kontrolu nad ženama s moći u širem smislu.

¹⁴ Ibid., 355.

¹⁵ Sophie Maddocks, “‘Revenge Porn’: 5 Important Reasons Why We Should Not Call It By That Name”, GenderIT, 16 January 2019, <https://www.genderit.org/node/5232/>.

Slučaj E: Od dijeljenja intimnih slika bez pristanka do kampanje progona

Prije pet godina, 16-godišnja E se po prvi put u životu duboko zaljubila u momka. Bio je nekoliko godina stariji i, kako je to E opisala, seksualno mnogo iskusniji. U jednom trenutku, dječak je tražio da snimi njihovo vođenje ljubavi i E je odbila, ali je na kraju saznala da je on to ipak učinio.

Tri godine kasnije, E je uživala studirajući na pravnom fakultetu i postala je aktivna u udruženju studenata. Izlazila je s novim dečkom, imala je novu grupu prijatelja i počela je posjećivati studentske zabave. Na jednoj od ovih zabava posvađala se s djevojkom koju je nedavno upoznala, oko neke ukradene stvari. Ta djevojka, koja je poznavala sadašnju djevojku momka sa kojim se E prethodno zabavljala, saznala je da je on snimio svoj snošaj sa E, bez njenog znanja, i da je još uvijek imao taj snimak. Kopala je po E-inom privatnom životu, pronašla njeno puno ime i adresu, i identificirala njene prijatelje i novog momka, te napravila sebi hobi od “doksanja” E.¹⁶ Djevojka je onda prijetila E prije nego što će objaviti slike iz videa i videoisječke na svojim društvenim mrežama.

Jednog jutra E se probudila i ugledala bujicu poruka na svom telefonu i na društvenim mrežama, nakon što je video – za koji nije znala da je snimljen – podijeljen među desetina ljudi koje je poznavala. Mjesecima je bila suočena sa uvredama na mreži, prijetnjama i govorom mržnje i plašila se da bilo kome u porodici kaže šta je proživljavala. Htjela je da ih zaštiti, a imala je i snažan osjećaj stida. Misli o samoozljeđivanju postale su svakodnevna pojava jer je počela misliti da je jedini način da pobjegne od zlostavljanja bio da “nestane”. E je prestala izlaziti u javnost sa svojim prijateljima, prestala je ići na predavanja, a njen novi momak je raskinuo s njom; ali baš u tom kritičnom trenutku njenim roditeljima se obratio dobar prijatelj i objasnio im šta se dešava. E je bila zahvalna što je otkrila da su se oba njena roditelja zauzela za nju, uprkos društvenim stigmama, te joj pružili svu ljubav i razumijevanje. Također su joj pružili emotivnu i pravnu podršku da iznese svoj slučaj pred sud u BiH.

Nekoliko ljudi, uključujući E-inog prvog momka i druge osobe koje su dijelile videa, dobilo je uslovne zatvorske kazne zbog krivičnog djela “neovlašteno optičko snimanje”. Presudom u predmetu utvrđeno je da je njen momak namjerno posjedovao i izlagao privatni audio-vizuelni materijal u kojem je subjekt bio maloljetan, te da su drugi namjerno posjedovali i objavljivali taj materijal.¹⁷ Kada je kazna izrečena, član E-ine porodice je ovo nazvao jednim od najsretnijih dana u njihovim životima i bio je uvjeren da će “online napadi, prijetnje i maltretiranje konačno prestati”. Ali, ustvari, ništa se nije promijenilo. Jedan od počinitelja je čak napravio novi profil na drugoj platformi društvenih medija kako bi nastavio usmjeravati mržnju prema E i uznemiravati je.

16 Doksanje (od engl. glagola, “to dox”) odnosi se na objavljivanje privatnih informacija, posebno kao oblik kazne ili osvete.

17 Krivični zakon Federacije BiH, Član 189, stav 3 kriminalizuje fotografisanje ili audiovizuelno snimanje djece ili posjedovanje materijala koji su proizvedeni fotografisanjem ili audiovizuelnim snimanjem djeteta.

Budući da presuda protiv E-inih zlostavljača njih nije spriječila da počine *cyber* nasilje nad njom, ona smatra da je presuda beskorisna. "Platforme društvenih medija dozvoljavaju da me ovi nalozi proganjaju", rekla je. Zatim je dodala kako vjeruje da će im biti dopušteno da je progone do dana njene smrti. I zaista, uprkos izvještajima koje su E i njena majka podnijele nekolicini platformi društvenih medija, ove platforme nisu učinile ništa da interveniraju.

I iako je E podnijela zahtjev za zabranu prilaska djevojke koja ju je prva doksala, to je malo značilo u *online* svijetu.

E je diplomirala na univerzitetu i sada uživa u svom poslu, ali još uvijek osjeća težinu *cyber* nasilja koje je iskusila:

Možda je najbolnija i najstrašnija činjenica da ću jednog dana imati djeću, kćer možda. A ovaj video bi mogao i dalje postojati i neko će ga objaviti. Kako ću to objasniti svom djetetu? Šta sam uradila da zaslužim "osvetu"? Kakva pornografija? To je moje tijelo u tom videu. To je video koji nikada nisam željela i na koji nisam pristala. Imam pravo da povratim kontrolu nad svojim privatnim životom, svojim podacima i tijelom.

Dok se ovaj izvještaj privodio kraju, fotografije sa privatnih naloga E na društvenim mrežama, kao i njeni privatni podaci, i dalje su bili dostupni na profilu na kom je klevetana. Iako se intimni video koji je snimio njen prvi momak, kao i fotografije izvučene iz tog videa, trenutno ne mogu pronaći putem pretraživanja društvenih mreža (tj. na Facebooku, Instagramu, Twitteru, YouTubeu itd.), ove kompanije tek treba da uklone ili ograniče profile ljudi koji dijele njene lične podatke.

123

Psihološki efekti dijeljenja intimnih slika bez pristanka

Dijeljenje intimnih slika bez pristanka (DISBP) je vrsta nasilja, prema riječima Tanje Tankosić-Girt, psihologinje i sistemsko-porodične psihoterapeutkinje, koja se može izjednačiti sa “seksualnim nasiljem”. Odnosno, način na koji žrtva doživljava DISBP, koji uključuje manipulaciju, psihološki je i emocionalno sličan seksualnom nasilju, čak i bez fizičkog nasilja nad tijelom. Žrtve ipak često osjećaju gubitak kontrole ili vlasništva nad svojim tijelom, jer je ono objektivizirano od počinitelja koji im pokušavaju nanijeti štetu. Ovo je potkrijepljeno nalazima kvalitativnog istraživanja da ova vrsta zlostavljanja “ima mnoge od istih zdravstvenih posljedica po žrtve kao i fizički seksualni napad”, uključujući “posttraumatski stresni poremećaj, anksioznost, depresiju, samoubilačke misli, [i] druge negativne ishode za mentalno zdravlje”, i može biti povezano s povećanom učestalošću “teškog opijanja i rizičnog seksualnog ponašanja” kod mladih žrtava.¹⁸

Iako svako može biti žrtva dijeljenja intimnih slika bez pristanka, žene, djevojke i pripadnici LGBTIQ zajednice najčešće su na meti ove vrste *cyber* nasilja, koje može dovesti do toga da se žrtve osjećaju kao da su im u nekim slučajevima oduzete njihova prošlost, sadašnjost i budućnost: tipično su to djela iz prošlosti koja se oživljavaju u slikama koje se dijele u takvim slučajevima, sadašnjost u kojoj se žrtve moraju suočiti s klevetom i uznemiravanjem, i osjećaj da će budućnost sada biti ukaljano s još više istih slika. Naprimjer, E osjeća da će na njenu budućnost uticati DISBP koji je iskusila, i to na način koji ne može promijeniti niti kontrolirati. I taj gubitak kontrole često potkopava osjećaj sigurnosti žrtve općenito.

DISBP također može, iz više razloga, dovesti do osjećaja krivice i stida kod žrtava. Ne samo da su tjelesnost i seksualnost (i predstavljanje i jednog i drugog) žena, djevojaka i seksualnih ili rodni manjina stigmatizirane u većini društava, a svakako i u bosanskohercegovačkom društvu, već se u nekim slučajevima žrtve dijeljenja intimnih slika bez pristanka moraju suočiti s činjenicom da ih je izdala osoba koju su znale ili kojoj su vjerovala; ostavljajući ih s osjećajem da su “prevarene” ili da su trebale biti pametnije. Ova vrsta okrivljavanja žrtava je duboko ukorijenjena društvena norma, posebno prema ženama, i može značiti da neke žrtve uopće ne prepoznaju da su žrtve.

Ustvari, Cyber Civil Rights Initiative – nevladina organizacija sa sjedištem u SAD-u osnovana s ciljem borbe protiv kršenja prava na internetu, uključujući dijeljenje intimnih slika bez pristanka, “iznudu”, *deep fake* i druge oblike seksualnog zlostavljanja zasnovanog na slikama – tvrdi da je jedno od osam odraslih korisnika društvenih medija u SAD-u bilo meta zlostavljanja koje uključuje dijeljenje intimnih slika bez pristanka. Ipak, mnoge žrtve nisu čule za izraz “intimna slika bez pristanka” i imaju vrlo malo ili nikakvog pojma o DISBP-u. Normalizacija upotrebe ovog opisnog izraza je važna, jer pomaže potencijalnim žrtvama da shvate da mogu biti meta čak i ako se nikada nisu

18 Yanet Ruvalcaba and Asia A. Eaton, “Nonconsensual Pornography Among U.S. Adults: A Sexual Scripts Framework on Victimization, Perpetration, and Health Correlates for Women and Men”, *Psychology of Violence* 12, no. 1 (2020), 70.

namjerno bavile pornografskim aktivnostima. Kako kaže Tankosić-Girt, “nema izraza ili fraza koje bi to bolje objasnile. Ovo nije pornografija.” Ako ništa drugo, dodaje ona, dijeljenje intimnih slika bez pristanka govori o potrebi počinitelja da “drži žrtvu... pod svojom kontrolom i da njome manipulira”.

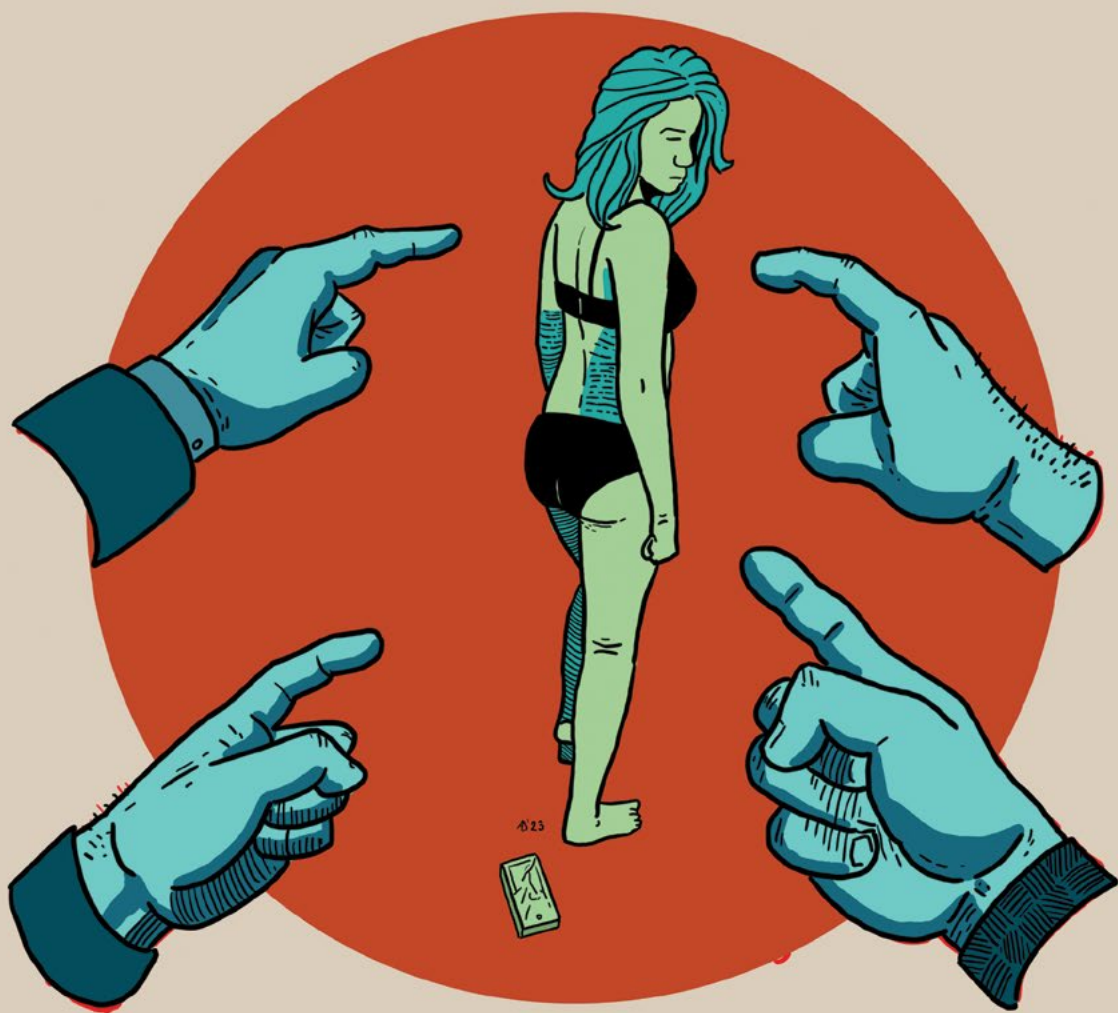
Ova dinamika moći i kontrole dio je razloga zašto DISBP može rezultirati tako dugotrajnim posljedicama po mentalno zdravlje žrtava, od kojih mnoge zlostavljanje doživljavaju kao traumatičan događaj. Kao i sa svakom traumom, žrtve se mogu nositi na načine koji variraju od funkcionalnih do disfunkcionalnih, što znači da mogu tražiti podršku ili bijeg, ili se mogu naći negdje između. Stoga, u BiH i drugdje, različite potrebe ovih žrtava moraju se rješavati sistematski, kroz sveobuhvatan institucionalni odgovor koji uključuje sociologe, psihologe, edukatore, centre socijalne zaštite, policiju, tužioce i pravosuđe.

Štaviše, sve veći broj pojedinaca koji su umješani u *cyber* nasilje mora postati fokus sličnih napora cijelog društva. Zaista, Cyber Civil Rights Initiative procjenjuje da je jedno od dvadeset odraslih korisnika društvenih medija počinilo *online* zločine koji uključuju dijeljenje intimnih slika bez pristanka. Ali još više zabrinjava istraživanje o mladima koje sugerira da oni vrlo često dijele intimne slike, pri čemu je najmanje 20 posto učesnika u nekoliko studija izvijestilo da su te slike primili ili podijelili od drugih ili s drugima.¹⁹ S ovim je jasno da moraju postojati inicijative za edukaciju javnosti, svih uzrasta, o težini *cyber* nasilja, uključujući dugoročne uticaje DISBP-a i općenito implikacije *online* zlostavljanja po mentalno zdravlje.

Ali BiH također mora proširiti zakonodavstvo koje kriminalizira ova djela. Mnogi počinioci *cyber* nasilja, koji iskorištavaju anonimnost internetskih prostora za stvaranje štete u stvarnom svijetu, “imaju profil nasilnika... [i] imaju neki narcistički poremećaj ili poremećaj ličnosti”, tvrdi Tankosić-Girt. Ona naglašava potrebu ovih zlostavljača “da manipuliraju i kontrolišu”. Uprkos tome, istraživanje je pokazalo da su muški počinitelji posebno u stanju umanjiti svoj kriminal zbog rasprostranjenosti rodnih mitova koji krive žene za vlastitu viktimizaciju u ovim slučajevima. U jednoj studiji, skoro tri četvrtine (73 posto) ispitanika “nije bilo protiv okrivljavanja žrtve”, a više od jedne trećine (35 posto) “složilo se da je žrtva kriva”.²⁰ Stoga se novi pravni mehanizmi za rješavanje *cyber* nasilja moraju razvijati kroz rodno orijentiran pogled, i ne smiju ostavljati mjesta sumnji u to ko će se smatrati odgovornim za ove zločine, te moraju uzeti u obzir bezbroj uticaja zlostavljanja na internetu na živote i dobrobit žrtava.

19 Vidi: Vasileia Karasavva, Jessie Swanek, Audrey Smoldis, and Adelle Forth, “From myth to reality: sexual image abuse myth acceptance, the Dark Tetrad, and non-consensual intimate image dissemination proclivity”, *Journal of Sexual Aggression* 29, no. 1 (2023): 51–67.

20 Ibid., 61.

023

Pregled međunarodnog i domaćeg pravnog okvira

Online sfera je prostor koji omogućava niz novih oblika nasilja nad ženama i djevojkama, izvan DISBP-a, uključujući “doksanje”, seksualno iznuđivanje i “trolovanje”. *Online* korisnici se također suočavaju s oblicima nasilja koji nisu novi, ali su prilagođeni digitalnom prostoru, kao što su mobing, uhođenje i uznemiravanje. Na taj način, tehnologija je rodno zasnovano nasilje transformirala u zločin koji se može počiniti na daljinu, bez fizičkog kontakta, preko granica, putem anonimnih profila i naloga. Drugim riječima, prekršaji koji uzrokuju povredu u stvarnom svijetu sada se dešavaju uglavnom u nereguliranim prostorima, gdje mnoga ljudska i građanska prava imaju slabiju zaštitu nego što ti zločini zahtijevaju.

Pravo na seksualnost

Među ljudskim pravima i osnovnim slobodama u kojima svi ljudi uživaju prema međunarodnom pravu o ljudskim pravima jesu i seksualna prava. To znači da sve osobe imaju pravo da kontroliraju i slobodno odlučuju o pitanjima koja se odnose na njihovu seksualnost, bez nasilja, zastrašivanja i diskriminacije, s pravom na pristup informacijama i uslugama seksualne i reproduktivne zdravstvene zaštite. Komitet UN-a za ekonomska, socijalna i kulturna prava posebno se osvrnuo na “pravo na seksualno i reproduktivno zdravlje”, potvrđujući da ovo pravo, “u kombinaciji s pravom na obrazovanje i pravom na nediskriminaciju i jednakost između muškaraca i žena, podrazumijeva pravo na obrazovanje o seksualnosti i reprodukciji koje je sveobuhvatno, nediskriminatorno, zasnovano na dokazima, znanstveno tačno i primjereno uzrastu”.²¹

Pravo na privatnost

Pravo na privatnost priznato je u članu 12. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i članu 17. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima. Ovo pravo je isprepleteno s pravom na život bez rodno zasnovanog nasilja, jer se smatra da rodno nasilje krši pravo na privatnost žena, djevojaka i LGBTQI osoba na više načina. U izvještaju Dubravke Šimonović, specijalne izjaviteljice UN-a za nasilje nad ženama i djevojkama, iz 2018. godine napomenuto je da je “internet postao mjesto različitih oblika nasilja nad ženama i djevojkama”, uključujući narušavanje privatnosti, te je istakla Opći izvještaj iz 2016. pod nazivom Rezolucija Skupštine (71/199) u kojem se kaže da su žene “posebno pogođene kršenjem prava na privatnost u digitalnom dobu”.²² U izvještaju su detaljno opisani načini na koje je tehnologija omogućila različita rodno zasnovana zlostavljanja na internetu i podvučeno je da svi ovi oblici nasilja “stvaraju

²¹ United Nations, Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General comment No. 22 (2016) on the right to sexual and reproductive health, E/C.12/GC/22, 2 May 2016, 3.

²² United Nations General Assembly, Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences on online violence against women and girls from a human rights perspective, A/HRC/38/47, 18 June 2018, 7 and 10.

trajni digitalni zapis koji se može dijeliti širom svijeta i koji se ne može lako izbrisati, što može rezultirati daljom viktimizacijom žrtve”.²³

Ubrzo nakon što je specijalna izvjestiteljica podnijela svoj izvještaj, Udruženje za progresivne komunikacije je Radnoj grupi za poslovanje i ljudska prava u Uredu visokog povjerenika UN-a za ljudska prava predalo izvještaj “Pružanje rodne perspektive u digitalnom dobu”, koji je raspravljao o potrebi ne samo za većom zakonskom zaštitom na državnom nivou već i za povećanjem korporativne odgovornosti. Rad napominje da su norme o zaštiti podataka “izazvane sve masovnijim prikupljanjem i pohranjivanjem podataka od posrednika i drugih korporacija”, što čini zaštitu privatnosti još važnijom, te ističe da većina kompanija društvenih medija zahtijeva od korisnika da pristane na uslove usluge, ali da ovi izrazi, sami po sebi, ne spominju eksplicitno kršenja ljudskih prava.²⁴

U međuvremenu, Generalna skupština UN-a je u više navrata izjavljivala da pravo na privatnost postoji u digitalnom dobu te je pozivala države članice da preduzmu mjere za okončanje kršenja privatnosti u digitalnim prostorima.²⁵ Ustvari, specijalni izvjestitelj za pravo na privatnost Joseph Cannataci rekao je 2020. da sigurnost interneta u velikoj mjeri zavisi od političke volje. Da bi internet bio “siguran prostor za privatnost”, kazao je, mora biti bolje reguliran. Što se tiče najboljih praksi, on je skrenuo pažnju na pristup Južne Koreje, gdje nevladine organizacije i vlada zajedno rade na pružanju pomoći žrtvama *cyber* nasilja.²⁶

Pravo na slobodno izražavanje

Pitanje da li je ponašanje zakonito ili nezakonito često zavisi od pitanja pristanka, posebno u procjeni potencijalne povrede prava na slobodno izražavanje koje uključuje dijeljenje privatnih podataka bez pristanka. Pristanak je možda “komplikovan i teško ga je definirati” u prostorima na internetu, ali kako je naglasilo Udruženje za progresivne komunikacije, uloga internet platformi je da “naglase važnost pristanka u širenju sadržaja i usklađenosti s međunarodnim standardima ljudskih prava prilikom utvrđivanja da li je učinjena povreda prava na izražavanje”.²⁷ Postojeće smjernice koje koriste ove platforme za definiranje pristanka “ne idu dovoljno daleko” i treba ih modificirati kako bi se priznalo da korisnici imaju pravo na seksualno izražavanje, ali nemaju pravo da krše prava drugih angažovanjem/uključivanjem u dijeljenje intimnih slika, videozapisa ili drugih podataka bez pristanka.

23 Ibid., 10.

24 Association for Progressive Communications, “Providing a gender lens in the digital age: APC Submission to the Office of the High Commissioner for Human Rights’ Working Group on Business and Human Rights”, November 2018, 6.

25 Vidi: United Nations General Assembly, “The right to privacy in the digital age”, A/C.3/71/L.39/Rev.1, 16 November 2016; and United Nations General Assembly, Resolution on the right to privacy in the digital age, A/RES/71/199, 19 December 2016.

26 United Nations Office of the High Commissioner of Human Rights, “The Human Rights Council holds separate interactive dialogues on the right to privacy and the right to adequate housing”, media statement re: HRC/20/21, 5 March 2020, <https://www.ohchr.org/en/statements/2020/03/human-rights-council-holds-separate-interactive-dialogues-right-privacy-and>.

27 Association for Progressive Communications, “Providing a gender lens in the digital age”, 11.

Domaći pravni okvir

Iako nijedan zakon u BiH ne priznaje dijeljenje intimnih slika bez pristanka kao takav, ova zemlja je među prvima ratificirala Istanbulsku konvenciju o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, koja je usvojena u maju 2011., a BiH ju je ratificirala u novembru 2013. godine. Članice Konvencije su obavezne da “preduzmu neophodne zakonodavne i druge mjere za promicanje i zaštitu prava svih, a posebno žena, da žive bez nasilja kako u javnoj, tako i u privatnoj sferi”. Od država se stoga očekuje da usklade zakonodavstvo i unaprijede institucije kako bi bolje spriječile nasilje i bolje zaštitile žrtve tako što će osigurati da se počinitelji suoče s kaznom koja je “efikasna, proporcionalna i odvraćajuća”.²⁸ Istanbulska konvencija također poziva države da:

*... ohrabre privatni sektor, sektor informacijskih i komunikacijskih tehnologija i medije, uz dužno poštovanje slobode izražavanja i njihove nezavisnosti, da učestvuju u izradi i sprovođenju politika i da postavljaju smjernice i samoregulatorne standarde za sprečavanje nasilja nad ženama i povećaju poštovanje njihovog dostojanstva.*²⁹

Agencija za ravnopravnost spolova BiH, koja izvještava o napretku zemlje u implementaciji odredbi Istanbulske konvencije, istakla je 2020. godine da su učinjena poboljšanja regulatornog okvira u BiH, te da je to išlo ruku pod ruku s rastućim društvenim odbacivanjem porodičnog i rodno zasnovanog nasilja, boljom reakcijom institucija i razvojem funkcionalnog multisektorskog pristupa zaštiti i prevenciji.³⁰ To je posljednjih godina potaknulo entitetske parlamente u BiH (u Federaciji BiH i Republici Srpskoj) da počnu usklađivati svoje krivične zakone u ovoj oblasti, da kriminaliziraju zlostavljanje koje uključuje “seksualno eksplicitan sadržaj”, kao i upotrebu kompjuterskih sistema i društvenih medija.

Predložena izmjena i dopuna Krivičnog zakona Federacije BiH definira čin “zloupotrebe videozapisa seksualno eksplicitnog sadržaja” i predviđa da:

1. svako lice koje zloupotrebljava odnos povjerenja i bez pristanka učini dostupnim trećem licu snimak seksualno eksplicitnog sadržaja, koji je snimljen bez jasnog pristanka pojedinca na privatnu upotrebu, te je na taj način narušilo privatnost te osobe, bit će kažnjeno kaznom zatvora do tri godine.
2. će se (stav 1) kazniti svako lice koje koristi kompjuterski sistem ili bilo koje drugo sredstvo da napravi novi ili izmijeni originalni snimak seksualno eksplicitnog sadržaja i koristi taj snimak kao izvorni i na taj način krši pravo na privatnost pojedinca.

28 Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, CETS 210, Istanbul, 11 May 2005.

29 Ibid., Article 17.

30 Bosnia and Herzegovina Ministry for Human Rights and Refugees, *Bosnia and Herzegovina Report on Legislative and Other Measures Giving Effect to the Provisions of the Council of Europe's Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) (2020)*. Available in English at: https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2020/06/200206-Bosnia-and-Herzegovina-GREVI0-REPORT_ENG.pdf

3. svako lice koje bude proglašeno krivim za širenje snimaka seksualno eksplicitnog sadržaja iz odjeljaka (1) i (2) putem društvenih mreža ili kompjuterskog sistema, te zbog toga postane dostupno većoj populaciji, može se kazniti kaznom do tri godine zatvora.
4. se snimci i posebna sredstva za snimanje mogu oduzeti od počinioca.³¹

A u Republici Srpskoj su tokom pisanja ovog izvještaja usvojene izmjene i dopune Krivičnog zakonika i njima se uvodi novi odjeljak – “Zloupotreba fotografija i videozapisa seksualno eksplicitnog sadržaja”, kojim je propisano da:

1. svako lice koje zloupotrebljava odnos povjerenja i bez pristanka stavlja na raspolaganje trećem licu fotografiju ili snimak seksualno eksplicitnog sadržaja, koji je snimljen bez jasnog pristanka pojedinca na privatnu upotrebu i na taj način narušava privatnost te osobe, bit će kažnjeno kaznom zatvora do dvije godine.
2. svako lice koje napravi novu ili izmijeni originalnu fotografiju ili snimak seksualno eksplicitnog sadržaja i koristi ga kao istinit i autentičan i time povrijedi pravo na privatnost pojedinca kaznit će se kaznom iz stava (1).
3. svako lice koje bude proglašeno krivim za širenje snimaka seksualno eksplicitnog sadržaja iz odjeljaka (1) i (2) putem društvenih mreža ili kompjuterskog sistema, a koje zbog toga postane dostupno većoj populaciji, može se kazniti od jedne do tri godine zatvora.
4. će se snimci i posebni uređaji koji se koriste za izradu fotografije ili videosnimka oduzeti od izvršilaca.³²

Iako je jasno da se čin seksualnog uznemiravanja može izvršiti putem interneta distribucijom seksualno eksplicitnog sadržaja bez pristanka žrtve, treba napomenuti da krivični zakoni u oba bosanskohercegovačka entiteta to izričito ne navode. Međutim, Krivični zakonik Republike Srpske predviđa da se seksualno uznemiravanje izvršeno putem računarske mreže ili drugog vida komunikacije može kazniti zatvorom u trajanju od šest mjeseci do pet godina.

Na državnom nivou, Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH osuđuje rodno zasnovano nasilje i pojašnjava, između ostalog, da se seksualnim uznemiravanjem “smatra svaki neželjeni oblik verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode koji ima za cilj oštetiti dostojanstvo osobe ili grupe osoba... posebno kada takvo ponašanje stvara zastrašujuće, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje”. Zakon propisuje kaznu od šest mjeseci do pet godina zatvora za krivično djelo počinjeno “na osnovu spola”, uključujući “nasilje, uznemiravanje ili seksualno uznemiravanje koje ugrožava spokoj, mentalno zdravlje ili tjelesni integritet” žrtve.³³ Zakon o zabrani

31 Pribavljeno u direktnoj komunikaciji s Parlamentom

32 Narodna skupština Republike Srpske, Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Republike Srpske, Službeni glasnik RS-a. 73/23, 24. august 2023.

33 Government of Bosnia and Herzegovina, Law on Gender Equality, Official Gazette No. 16/03 and 102/09, 25 March 2010. Available in English at: https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/02/GEL_32_10_E.pdf.

diskriminacije na isti način definira seksualno uznemiravanje i identificira ga kao oblik diskriminacije, omogućavajući žrtvama pravo da traže pravni lijek.³⁴

Nadalje, BiH je 2006. godine ratificirala Budimpeštansku konvenciju o *cyber* kriminalu, koja je usvojena jer su zemlje članice Vijeća Evrope bile zabrinute zbog rizika da se kompjuterske mreže i elektronske informacije mogu koristiti za počinjenje zločina i da dokaze koji se odnose na ove zločine mogu pohraniti i prenijeti te iste mreže, što uključuje niz odredbi koje se primjenjuju na DISBP i slične zloupotrebe..³⁵

34 Government of Bosnia and Herzegovina, Law on Prohibition of Discrimination, Official Gazette No. 59/09 and 66/16, 31 August 2016.

35 Council of Europe Convention on Cybercrime, CETS 185, Budapest, 23 November 2001.

2023

Uloga platformi društvenih medija

Do sada se svaka popularna platforma društvenih medija bavila pitanjem dijeljenja intimnih slika bez pristanka u politikama kompanije, iako terminologija koja se koristi za upućivanje na ovu zloupotrebu varira. Meta (Facebook, Instagram), Twitter, Google (YouTube), TikTok, Reddit, Tumblr i Bing imaju pravila koja zabranjuju DISBP, a svako nudi korisnicima jasne korake kako da prijave slučajeve kada se to dogodi. Postoje i zajedničke inicijative kao što je globalno dostupan alat *Take It Down*, koji je izgrađen u partnerstvu s Nacionalnim centrom za nestalu i eksploatiranu djecu u SAD-u, a koji finansira Meta, oslanja se na učešće ključnih *online* platformi.³⁶ Kompanije koje učestvuju koriste "hash listu" *Take It Down* za skeniranje sadržaja na javnim ili nezaštićenim platformama s ciljem uklanjanja seksualno eksplicitnih slika ili videozapisa maloljetnika (mlađih od 18 godina). Važno je da alat *Take It Down* omogućava osobama na ovim slikama da ostanu anonimni dok prijavljuju DISBP. Odraslim žrtvama (18 godina i starijim) dostupan je mehanizam za prijavu na *StopNCII.org*, a može mu se pristupiti na globalnom nivou. Njime upravlja Revenge Porn Helpline sa sjedištem u Velikoj Britaniji, a podržava ga Meta, i slično kao *Take It Down*, zahtijeva učešće platformi.³⁷

Ni Google ni Twitter ne učestvuju u *Take It Downu* ili *StopNCII.org*. Ipak, Google ima svoje protokole za uklanjanje eksplicitnih ili intimnih ličnih slika i dozvoljava zahtjeve za uklanjanje sadržaja ako taj sadržaj prikazuje nešto seksualne ili intimne prirode i korišten je bez pristanka osobe.³⁸ Google također nudi resurse i mehanizme prijavljivanja, specifične za različite vrste narušavanja privatnog sadržaja, uključujući "neovlaštenu lažnu pornografiju", slike maloljetnika i lične informacije (koje se obično dijele u slučajevima doksanja).³⁹

Twitter ima dvije politike relevantne za DISBP. Njegova politika privatnih informacija i medija zabranjuje objavljivanje "privatnih informacija drugih ljudi bez njihovog izričitog odobrenja i dozvole", kao i prijetnje da će se to učiniti, i dijeljenje "privatnih medija, poput slika ili videozapisa privatnih osoba, bez njihovog pristanka".⁴⁰ I dok su na Twitteru dozvoljeni određena golotinja i sadržaji za odrasle, politika zlostavljanja i uznemiravanja definira neželjeni seksualni sadržaj i grafičku objektivizaciju tako da uključuje neželjeno dijeljenje "medija za odrasle" i "sadržaja koji inače seksualizira

36 Vidi: <https://takeitdown.ncmec.org>. Učestvujuće platforme uključuju Facebook, Instagram, Porn Hub, TikTok, Snap, Yubo, Clips4sale, and OnlyFans.

37 Vidi: <https://stopncii.org/>. Učestvujuće platforme uključuju Facebook, TikTok, Reddit, Instagram, Bumble, and OnlyFans.

38 Google Help Center, "Support resources for removing explicit or intimate personal images", <https://support.google.com/websearch/answer/13650142>.

39 Google Help Center, "Personal Content and Product Policies, and Removal Requirements", https://support.google.com/websearch/troubleshooter/31111061?hl=en&ref_topic=3285072&sjid=6832246858755328247-NA.

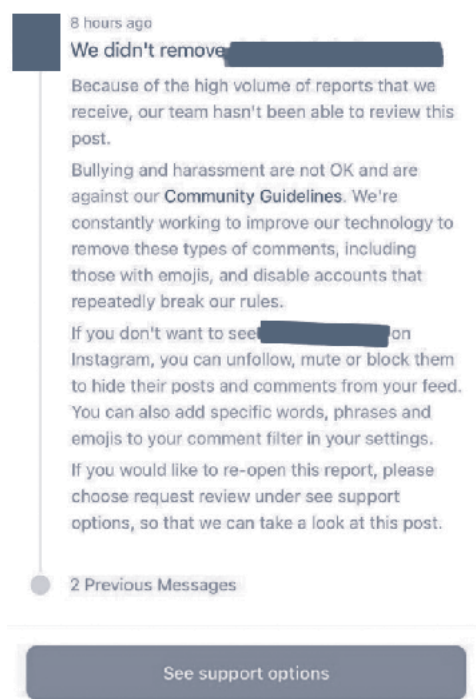
40 X Help Center, "Private information and media policy", December 2022, <https://help.twitter.com/en/rules-and-policies/personal-information>.

pojedina bez njegovog pristanka”.⁴¹ Ipak, otkako je Elon Musk preuzeo kontrolu nad kompanijom krajem 2022. godine, pojavila su se pitanja o tome do koje mjere se Twitter (sada X) pridržava svojih politika. Analiza *BBC Monitoringa* otkrila je početkom 2023. godine, naprimjer, da su stotine ranije zabranjenih naloga vraćene pod Muskovim vodstvom, a među njima i računi koji “promovišu mržnju i nasilje, uključujući prikaze silovanja, kao i zlostavljanja usmjerenih na žene i LGBT zajednicu”, i “mali broj naloga... za koje se čini da pokazuju eksploataciju djece”.⁴²

Odgovor Mete na zlostavljanje E

Čak i kada se čini da su kompanije posvećene pokušajima da spriječe zlostavljanje na internetu, pojedinačni slučajevi otkrivaju da ponekad ne uspijevaju, kao što to pokazuje E-ina priča. Kada je njena majka podnijela zahtjev Meti uz dokumentaciju sudske presude protiv djevojke koja je prva doksala - odnosno maltretirala online - E, i zatražila da se uvredljivi sadržaj ukloni, dobila je odgovor (vidi sliku X.1 dolje) u kojem se objašnjava da sadržaj nije uklonjen jer je “veliki obim izvještaja” značio da nije pregledan.

Snimak ekrana odgovora Mete E-inoj majci u vezi s prijavom o doksanju i uznemiravanju

41 X Help Center, “Abuse and harassment”, June 2023, <https://help.twitter.com/en/rules-and-policies/abusive-behavior>.

42 “The haters and conspiracy theorists back on Twitter”, *BBC News*, 8 March 2023, <https://www.bbc.com/news/technology-64554381>.

Ovaj odgovor nije u skladu sa obećanjem Metine politike maltretiranja i uznemiravanja, koja kaže da kompanija uklanja sadržaj “koji ima za cilj degradiranje ili sramotu, uključujući, naprimjer, tvrdnje o nečijoj seksualnoj aktivnosti”.⁴³ Štaviše, Metina politika kršenja privatnosti zabranjuje prijete objavlivanjem privatnih kontakt-informacija.⁴⁴

Uz to, dobra praksa koju Meta koristi jeste uključivanje Nadzornog odbora “kreiranog da pomogne Facebooku da odgovori na neka od najtežih pitanja u vezi sa slobodom izražavanja na mreži: šta ukloniti, šta ostaviti i zašto”.⁴⁵ Članovi odbora dolaze iz cijelog svijeta i iz različitih sredina i polja, a imaju zadatak da pregledaju odabrane slučajeve kako bi utvrdili da li Facebook donosi odluke o sadržaju koji je u skladu s navedenim vrijednostima i politikama kompanije. Odbor također može izdati preporuke za politiku. Važno je da je rad Odbora transparentan, budući da je svaka njihova odluka objavljena na internetu, zajedno sa obrazloženjem.⁴⁶

Nighat Dad, pravica i osnivačica Fondacije za digitalna prava u Pakistanu, članica Meta nadzornog odbora, u razgovaru s autoricama podijelila je iskustvo svoje fondacije u razvoju njihovog pristupa *online* nasilju nad ženama, koje uključuje uspostavljanje linije za pomoć u slučaju *cyber* uznemiravanja – prve “namjenske, besplatne linije za pomoć žrtvama *online* uznemiravanja i nasilja” u Pakistanu. Usluge telefonske linije za pomoć, koje uključuju pravnu, psihološku i digitalnu sigurnosnu podršku, besplatne su i povjerljive, ali i “ne osuđuju, privatne su i rodno osjetljive”.⁴⁷ Na pitanje o slučaju E, Dad je napomenula da, kao advokatica koja se bavi kršenjem digitalnih prava, smatra da ovaj konkretni slučaj zahtijeva da se policija obrati direktno Meti, za koju kaže da “mora da se pridržava... pisanog sudskog naloga. Ako taj sudski nalog kaže nešto konkretno o određenim sadržajima na mreži, onda to Meta mora ispitati.” Upravo ovakvu vrstu savjeta može pružiti Linija za pomoć u slučaju *cyber* uznemiravanja, pomažući žrtvama, posebno ženama i LGBTIQ osobama, da razumiju situaciju s kojom se suočavaju i koriste informacije kako bi potaknule na pravovremeno i potpunije rješenje.

43 Meta Transparency Center, “Bullying and Harassment”, <https://transparency.fb.com/en-gb/policies/community-standards/bullying-harassment/>.

44 Meta Transparency Center, “Privacy Violations”, <https://transparency.fb.com/policies/community-standards/privacy-violations/>.

45 Oversight Board, <https://www.oversightboard.com>.

46 Vidi: <https://www.oversightboard.com/decision/>.

47 Digital Rights Foundation, Cyber Harassment Helpline, <https://digitalrightsfoundation.pk/cyber-harassment-helpline/>.

Podizanje svijesti o dijeljenju intimnih slika bez pristanka u BiH

U BiH ne postoje organizacije civilnog društva koje se bave digitalnim pravima ili kršenjem ljudskih prava u digitalnom prostoru. Ovo je rezultiralo nedostatkom inicijativa za podizanje svijesti, što znači da mnogi Bosanci i Hercegovci ne razumiju ova pitanja, a još manje pravila i politike koje reguliraju *online* platforme ili interakcije. Štaviše, postoji nekoliko foruma koji okupljaju relevantne aktere u BiH koji rade na rješavanju takvih pitanja.

Ipak, postoje neki regionalni naponi vrijedni spomena. Jedan od najznačajnijih, koji je pokrenuo Populacijski fond Ujedinjenih nacija (UNFPA) širom Zapadnog Balkana, jeste projekat “Bodyright: budite vlasnici svog tijela na mreži”, koji se bazira na ideji autorskih prava nad našim tijelima, pod pretpostavkom da “tehnološke kompanije i kreatori politika pridaju veću vrijednost zaštiti autorskih prava nego rješavanju mizoginije i nasilja na mreži”. Kampanja poziva donosioce odluka na korporativnim i državnim vodećim pozicijama da prepoznaju ozbiljnost rodno zasnovanog nasilja posredovanog tehnologijom i naglašava da “kršenje autorskih prava rezultira brzim uklanjanjem sadržaja i zakonskim kaznama, dok se osobe koje su preživjele nasilje na mreži suočavaju s preprekama i imaju vrlo malo zakonskih prava”.⁴⁸

U Srbiji je UNFPA također lokalizovao svoj pojmovnik koji se odnosi na rodno zasnovano nasilje posredovano tehnologijom (*Pojmovnik rodno zasnovanog nasilja posredstvom tehnologije*).⁴⁹ Ali UNFPA ne može sam poboljšati internet pismenost i sigurnost u regionu. Kako je u razgovoru sa autoricama pojasnio John Kennedy Mosoti, predstavnik UNFPA za BiH, državni direktor za Srbiju i Republiku Sjevernu Makedoniju, te direktor za Kosovo:

Vlade i kreatori politika moraju pojačati svoje napore da zaštite svakoga na mreži. Zakoni i odgovornost za zaštitu žrtava i onih koji su preživjeli nasilje na internetu zaostaju za napretkom tehnologije. Ovo se mora promijeniti. Počinioci moraju biti pozvani na odgovornost. Tehnološke kompanije i druge platforme moraju biti na oprezu. Društvo treba da se još više uključi. Ne samo da muškarci, momci i drugi mogu odbiti da počine digitalno nasilje, oni mogu djelovati i govoriti protiv njega kada ga vide, kako bi ga zaustavili. Dostupnost informacija i odgovornost su ključni za okončanje nasilja na mreži.

48 UNFPA Bosnia and Herzegovina, “UNFPA in Western Balkans launches bodyright, a new ‘copyright’ for the human body”, 22 December 2022, <https://ba.unfpa.org/en/news/unfpa-western-balkans-launches-bodyright-new-'copyright'-human-body>.

49 Hristina Cvetinčanin Knežević, *Pojmovnik rodno zasnovanog nasilja posredstvom tehnologije* (UNFPA Serbia, 2022).

Preporuke

Sljedeće preporuke su namijenjene širokom spektru sudionika, od organizacija civilnog društva do izabраниh kreatora politike, i uključuju niz radnji koje mogu i trebaju razviti i/ili implementirati na način saradnje u različitim sektorima predstavljajući različita iskustva. Kako bi se poboljšali internetska sigurnost, digitalna pismenost korisnika u BiH i odziv institucija, autori preporučuju:

- *Razvijanje sveobuhvatnih alata* koji uključuju lokalizovani pojmovnik, kako bi se olakšalo razumijevanje DISBP-a i drugih kršenja ljudskih prava u digitalnoj sferi.
- *Provođenje aktivnosti podizanja svijesti* u cijeloj BiH, uključujući ruralna područja i škole, o kršenju digitalnih prava i kako ih prijaviti, te obeshrabrivanje korištenja neprikladne i obmanjujuće terminologije (kao što je “pornografija iz osвете”).
- *Pokretanje online kampanja za mlade* u BiH, naglašavajući njihova digitalna prava i kako bi kršenje ovih prava moglo izgledati, s fokusom na DISBP, u saradnji sa obrazovnim institucijama (formalnim i neformalnim).
- *Razvijanje obuka za medijske profesionalce* o izvještavanju o digitalnim pravima i otkrivanju kršenja ovih prava, posebno u kontekstu žena i pripadnika LGBTIQ zajednice.
- *Uspostavljanje kanala za brzo komuniciranje s Metom* (i drugim platformama društvenih medija) kao partnerom od povjerenja, tako da se konkretni slučajevi mogu po ubrzanom postupku prijaviti na pregled ako postoji rizik od napada, samopovređivanja ili slično.
- *Usklađivanje i jačanje zakonskih sankcija za cyber nasilje*, posebno u slučajevima ponovljenih prekršaja, a naročito za DISBP.
- *Osigurati da policija, tužioci i sudije prođu obuku* kako bi mogli prepoznati, dokazati i efikasno procesuirati slučajeve rodno zasnovanog nasilja na mreži.
- *Korištenje međudisciplinarnog pristupa (angažiranje obrazovnog osoblja, psihologa, sociologa, itd.) za integraciju tema u vezi sa digitalnim pravima u nastavne planove i programe* na svim razrednim nivoima.
- *Oslanjanje na ekspertizu unutar bosanskohercegovačke zajednice računarskih tehnologija*, kao što je Centar izvrsnosti za cyber sigurnost, sa sjedištem u Sarajevu, kako bi se razvili materijali koji mogu pomoći da šira javnost i kreatori politika budu svjesniji prijetnji cyber sigurnosti, što može učiniti korisnika podložnijim drugim cyber zločinima.
- *Razmatranje pokretanja godišnjeg sastanka na kojem bi ključni akteri mogli razgovarati o upravljanju internetom* u BiH, a posebno o tome kako se ono ukršta s ljudskim pravima.

Bibliografija

Araujo, Ana Luiza. "How do countries fight the non-consensual dissemination of intimate images?" InternetLab, 25 May 2018. <https://internetlab.org.br/en/news/how-do-countries-fight-the-non-consensual-dissemination-of-intimate-images/>.

Association for Progressive Communications. "Providing a gender lens in the digital age: APC Submission to the Office of the High Commissioner for Human Rights' Working Group on Business and Human Rights", November 2018.

"BH Journalists: Dodik and Stanivukovic responsible for attack on activists", *N1*, 19 March 2023, <https://n1info.ba/english/news/bh-journalists-dodik-and-stanivukovic-responsible-for-attack-on-activists/>.

"BiH Pride march organization to file charges against Dodik and Stanivukovic", *N1*, 20 March 2023, <https://n1info.ba/english/news/bih-pride-marg-organization-to-file-charges-against-dodik-and-stanivukovic/>.

Bosnia and Herzegovina Ministry for Human Rights and Refugees. *Bosnia and Herzegovina Report on Legislative and Other Measures Giving Effect to the Provisions of the Council of Europe's Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention)*. 2020.

Brennan, Matt. "Timeline: Pamela Anderson and Tommy Lee's sex tape saga, as it happened", *Los Angeles Times*, 2 February 2022. <https://www.latimes.com/entertainment-arts/tv/story/2022-02-02/timeline-pamela-anderson-tommy-lee-sex-tape-marriage-divorce-hulu>.

Council of Europe. Convention on Cybercrime, CETS 185, 23 November 2001.

Council of Europe. Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, CETS 210, 11 May 2005.

"Eight injured as Sarajevo Queer Festival attacked", Amnesty International, 26 September 2008. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2008/09/eight-injured-sarajevo-queer-festival-attacked-20080926/>.

Government of Bosnia and Herzegovina. Law on Gender Equality, Official Gazette No. 16/03 and 102/09, 25 March 2010.

Cvetinčanin Knežević, Hristina. *Pojmovnik rodno zasnovanog nasilja posredstvom tehnologije*. UNFPA Serbia, 2022.

Government of Bosnia and Herzegovina. Law on Prohibition of Discrimination, Official Gazette No. 59/09 and 66/16, 31 August 2016.

Government of Brazil. Marco Civil Law of the Internet, Law No. 12.965, 23 April 2014.

Grebo, Lamija. "Bosnian Religious Group to Protest Against Sarajevo LGBT Pride", *Balkan Insight*, 10 August 2021. <https://balkaninsight.com/2021/08/10/bosnian-religious-group-to-protest-against-sarajevo-lgbt-pride/>.

Izadi, Elahe. "Marilyn Monroe helped launch Hugh Hefner's career. But they never even met." *The Washington Post*, 28 September 2017. <https://www.washingtonpost.com/news/arts-and-entertainment/wp/2017/09/28/marilyn-monroe-helped-launch-hugh-hefners-career-but-they-never-even-met/>.

Karasavva, Vasileia, Jessie Swanek, Audrey Smodis, and Adelle Forth. "From myth to reality: sexual image abuse myth acceptance, the Dark Tetrad, and non-consensual intimate image dissemination proclivity", *Journal of Sexual Aggression* 29, no. 1 (2023): 51–67.

Maddocks, Sophie. "From Non-consensual Pornography to Image-based Sexual Abuse: Charting the Course of a Problem with Many Names", *Australian Feminist Studies* 33, no. 97 (2018): 345–361.

Maddocks, Sophie. "'Revenge Porn': 5 Important Reasons Why We Should Not Call It By That Name", *GenderIT*, 16 January 2019. <https://www.genderit.org/node/5232/>.

Malhotra, Namita. "Good Questions on Technology-Related Violence", Association for Progressive Communications, 2014.

Narodna skupština Republike Srpske. Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Republike Srpske, Službeni glasnik RS broj 73/23, 24. august 2023.

Neris, Natália, Juliana Pacetta Ruiz, and Mariana Giorgetti Valente. *Fighting the Dissemination of Non-Consensual Intimate Images: A comparative analysis*. InternetLab, 2018.

Prudence, Nyamishana. "Non-consensual dissemination of intimate images and unfair laws: Ugandan women caught in between", *Feminist Talk* (blog), *GenderIT*, 29 July 2019. <https://www.genderit.org/feminist-talk/non-consensual-dissemination-intimate-images-and-unfair-laws-ugandan-women-caught>.

Ruvalcaba, Yanet, and Asia A. Eaton. "Nonconsensual Pornography Among U.S. Adults: A Sexual Scripts Framework on Victimization, Perpetration, and Health Correlates for Women and Men", *Psychology of Violence* 12, no. 1 (2020): 68–78.

"The haters and conspiracy theorists back on Twitter", *BBC News*, 8 March 2023. <https://www.bbc.com/news/technology-64554381>.

UNFPA Bosnia and Herzegovina. "UNFPA in Western Balkans launches bodyright, a new 'copyright' for the human body", 22 December 2022. <https://ba.unfpa.org/en/news/unfpa-western-balkans-launches-bodyright-new-'copyright'-human-body>.

United Nations Committee on Economic, Social and Cultural Rights. General comment No. 22 (2016) on the right to sexual and reproductive health, E/C.12/GC/22, 2 May 2016.

United Nations General Assembly. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, resolution 34/180, 18 December 1979.

United Nations General Assembly. Declaration on the Elimination of Violence against Women, resolution 48/104, 20 December 1993.

United Nations General Assembly. Resolution on the right to privacy in the digital age, A/RES/71/199, 19 December 2016.

United Nations General Assembly. "The right to privacy in the digital age", A/C.3/71/L.39/Rev.1, 16 November 2016.

United Nations General Assembly, Human Rights Council. Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences on online violence against women and girls from a human rights perspective, A/HRC/38/47, 18 June 2018.

United Nations Office of the High Commissioner of Human Rights. "The Human Rights Council holds separate interactive dialogues on the right to privacy and the right to adequate housing", media statement re: HRC/20/21, 5 March 2020. <https://www.ohchr.org/en/statements/2020/03/human-rights-council-holds-separate-interactive-dialogues-right-privacy-and>.

United States Court of Appeals (5th Circuit). *Wood v. Hustler Magazine Inc.*, No. 83-2280, 23 July 1984, 736 F.2d 1084.

Witter, Brad. "Marilyn Monroe Didn't Actually Pose for the First Issue of 'Playboy'", Biography.com, 8 September 2020. <https://www.biography.com/actors/marilyn-monroe-playboy-first-issue-didnt-pose>.